

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за доцент по старобългарски език
за нуждите на Катедрата по кирилометодиевистика
при Факултета по славянски филологии на Софийския университет

В конкурса за доцент участва единствен кандидат – д-р Петко Димитров Петков. Д-р Петков е дългогодишен преподавател по старобългарски език и история на българския език: от 1990 до 2002 г. в ЮЗУ в Благоевград, а от 2002 досега в Катедрата по кирилометодиевистика в Софийския университет. Бил е лектор по български език и култура в Саарландския университет в Саарбрюкен.

Д-р Петко Петков участва в конкурса с четири книги (две самостоятелни и две в съавторство), съставителство и редакция на една книга, 16 научни статии, публикувани в български и международни издания, нормализации на старобългарски текстове, електронни публикации и преводи на над 20 средновековни текста. Приносите му са главно в проучването и публикуването на старобългарски преводни и оригинални текстове, историческата лексикология и лексикография, проучването на славянското ръкописно наследство. Интересите му са с много широк диапазон: от IX до XIX в., от Кирило-Методиевите преводи и съчиненията на св. Климент Охридски до българското Възраждане. Проучванията му засягат текстове, които са разнообразни и в жанрово отношение: библейски преводи (старозаветни и новозаветни), поучителни слова, жития, патерични сборници, исторически съчинения. Териториалните граници на неговите научни дирения са също много широки: от ръкописите, създадени в българските земи, през книжовното наследство на Света гора, сръбските книжовни традиции до хърватските глаголически богослужени книги и книжовността на руските манастири.

Ще представя накратко научните му трудове и техните приноси, като ще започна от неговите книги. Книгата „Ръкопис 2/23 от сбирката на Рилския манастир. Сборник с жития от края на XV век” съдържа изследване и издание на един от най-интересните ръкописи от рилската сбирка. Книгата започва с кратък увод, в който е направена характеристика на ръкописа, като най-голямо внимание е отделено на неговите правописни особености. Дадена е и информация за живота на всекиго от светците, за житията, включени в сборника, за гръцките им оригинали и за историята на преводите им

с преглед на разпространението им в славянската ръкописната традиция. Издателят отбелязва необичайната подредба на житията, в която е нарушен календарният ред, но все пак се вижда, че са включени текстове за ноември и декември, като към тях се добавя и един за 1 януари, поместен в самото начало, може би заради уважение към великия отец на Църквата. Вероятно обаче подборката е не главно по календарен признак, а заради самите текстове и техните качества: в сборника е представена солидна колекция от обемни жития, три от които са дело на Симеон Метафраст. Изданието е направено много професионално, с възпроизвеждане на всички надредни знаци, с прецизно словоразделяне и с отбелязване на лигатурите, като за целта се използва курсив, което е по-добро и по-удобно решение от бележките под линия. След изданието има няколко приложения. Първото приложение съдържа езикова характеристика на превода на Житието на св. Йоан Златоуст. Анализирани са особеностите на граматиката, словообразуването и лексиката. Във второто приложение са представени библейските цитати в Житието на св. Григений Омиритски. Тъй като втората част от Житието е диспутът между св. Григений и омиритския цар Елесван за правотата на християнството и изпълнението на предреченото в Светото писание на евреите (т. е. Стария завет), текстът съдържа общо 367 библейски цитати, от които 340 са старозаветни. Както авторът отбелязва, библейските цитати заслужават специален интерес по ред причини: те са част от историята на библейските текстове, а същевременно характеризират конкретния превод и са показателни за източниците на книжовника. Третото приложение е показалец на личните и географските имена в ръкописа, като при някои от имената има и пояснения.

Другата самостоятелна книга на Петко Петков съдържа издание на „Огледало” от Кирил Пейчинович. Книгата започва с увод, озаглавен „Кирил Пейчинович в огледалото на Книгата”, в който Петков прави преглед на жизнения път на Кирил Пейчинович, отбелязва значението на неговите печатни издания и дава характеристика на езика му. Книгата „Огледало”, издадена в Будапеща през 1816 г., е възпроизведена наборно и фототипно. Според определението на Петков книгата е „на новобългарски език с голям брой църковнославянски, турски и сръбски примеси, записан с църковнославянски букви и отпечатан от сърбин” (с. 10). В наборното издание текстовете, които са на църковнославянски, са предадени със съответния шрифт и без промени, а текстовете на новобългарски са предадени с осъвременен шрифт, с развързани титли, без краесловните

ерове и ъ, на чието място се поставя съчетанието ъе. Мисля, че това нововъведение е излишно и би било по-добре буквата ъ да се запази. Изданието е снабдено и с обяснение на редките и остарели думи. Както отбелязва П. Петков, новобългарският на Кирил Пейчинович до голяма степен отразява неговия роден тетовски диалект (част от долноположките говори) и затова книгата е безценен източник за историческата диалектология и предоставя великолепна възможност за проучването на югозападните говори отпреди два века.

Книгата „Тиквешки сборник. Средновековни български новели. Текст и изследвания” е в съавторство с Лили Илиева. Тя съдържа новобългарски превод и коментар на текстовете в Тиквешкия сборник, среднобългарски ръкопис от XVI или XVII в. Сборникът е уникален със своето съдържание. Част от текстовете в него нямат открити гръцки оригинали. В него се пази и т. нар. „Солунска легенда”, както и целият сборник „Физиолог”.

П. Петков има участие и в образцовото издание на „История славянобългарска” от Паисий Хилендарски (съвместно с Димитър Пеев и Маргарет Димитрова) въз основа на автографа (черновата) на отец Паисий, който се пази в Зографския манастир, и с различията по шестте най-ранни преписа. От съществено значение е и водещото участие на Петко Петков като съставител и редактор в изданието „Свети Климент Охридски. Слова и служби”. На него принадлежи нормализацията на най-голям брой текстове (22) и общата редакция на всички старобългарски текстове.

Съществено място в научните интереси на Петко Петков заемат старобългарските библейски преводи. Траен е интересът му към славянските преводи и редакции на Апостола. В своя статия той прави всеобхватен анализ на езиковите и правописните особености на ръкопис № 882 от НБКМ, като го разглежда на фона на други старобългарски и среднобългарски апостоли. Специално внимание отделя на лексикалните и текстологичните характеристики на ръкописа, като показва мястото му в текстовата история на тази книга. В друга своя статия (в съавторство с М. Димитрова) Петков разглежда четивата от Апостола в хърватските глаголически мисали, като показва значителната устойчивост на най-ранния славянски (Кирило-Методиевия) превод в текста на апостолските четива в хърватска среда.

Интересът му към хърватските глаголически богослужебни книги е продължен и в две статии, посветени на четивата от Книгата на пророк Даниил в хърватските бревиари и мисали (в съавторство с М. Димитрова), в съпоставка със същите текстове в православната традиция. Резултатите от проучванията му показват, че в хърватските глаголически книги се пазят както части от ранния паримеен превод (вероятно дело на Светите братя), така и текстове от преславския превод на книгата.

Интересът му към библейската проблематика е продължен и в изследването върху цитатите от Книга на пророк Исая в Житието на св. Григений Омиритски.

Близо трийсет години продължава интересът на д-р Петков към славянските патерични сборници. На тази тема е посветена и неговата дисертация, в която е проучена лексиката на Египетския патерик. Другите патерични сборници обаче също не са останали встрани от интереса му. Много ценно е неговото изследване върху лексиката и словообразуването на Скитския патерик, което дава представа за текстовата традиция на този паметник на Балканите и в Русия. В друга своя статия той прави всестранен езиков анализ на хилендарския препис на Азбучно-Йерусалимския патерик, въз основа на който изказва предположение за мястото и времето на възникване на превода. Във връзка с проучванията му върху патериците е и статията, посветена на славянския превод на Душеполезните истории от Атанасий Синайски, помествани в различни сборници, сред които са Сводният патерик и Азбучно-Йерусалимският патерик.

Петко Петков е един от малцината задълбочени изследователи на „Огласителните и тайноводствените поучения” на св. Кирил Йерусалимски. След основополагащите проучвания на Андре Вайан на тази книга, която е имала много ранен старобългарски превод, дълго време не се посвещава системно изследване. Двете статии на Петко Петков разглеждат текста на поученията в ръкописа на видния български книжовник от XV в. Висарион Дебърски (НБКМ № 305). Направена е съпоставка с най-ранния преис на това съчинение и са показани разликите на граматично, лексикално и словообразователно равнище. Анализирани са принципите на редактиране на текста и е потърсено мястото им сред среднобългарските редакции на други старобългарски преводни текстове, като са показани общите насоки на редактиране през тази епоха.

Различните преводачески подходи към един и същ текст, който има ранен старобългарски и по-късен среднобългарски превод, са изследвани в статията посветена на

двата превода на Житието на св. Григорий Велики. Неговият интерес към агиографията намира място и в проучването му върху житието на св. Антоний Велики, неговия ранен старобългарски превод и редакцията (или преработката), направена на руска почва през XV в., но без сверка с гръцкия оригинал. Показани са принципите на промяна на текста, насочени към неговото осъвременяване и приспособяване за използване в руска среда.

Много интересни са наблюденията на Петко Петков върху един тип числителни, образувани с предлог към, които се откриват в две съвсем различни старобългарски преводни съчинения – „Юдейската война” от Йосиф Флавий и Житието на св. Йоан Златоуст.

Дългогодишни са усилията на д-р Петков за издирване и публикуване на старобългарски и среднобългарски текстове. Тук трябва да се посочат вече коментираните жития от ръкопис № 2/23 от Рилския манастир, също така трактатите на Григорий Синаит за безмълвието, някои от огласителните беседи на Кирил Йерусалимски. Неизвестно защо Петков е изключил електронните издания на средновековни текстове от списъка на публикациите си за хабилитиране, но все пак ще ги посоча: това са целият Тиквешки сборник, Житието на св. Василий Велики от Амфилохий Иконийски и целите Диалози на св. Григорий Велики.

Интересът на д-р Петков към славянското ръкописно наследство и особено към органичните ръкописни сбирки, каквито са сбирките на Рилския и на Зографския манастир, е намерил място и в проектите, в които той участва години наред. Съществен е неговият принос (заедно с Димитър Пеев) за дигитализирането на рилските и на зографските ръкописи, както и за описването и систематизацията на старопечатните книги в тези два манастира. В резултат на неговия всеотдаен труд много учени от цял свят вече имат достъп до ръкописите от тези две безценни сбирки.

Научната продукция на д-р Петков се отличава със своята прецизност и задълбоченост, с комплексния интерес към езиковите характеристики и текстологичните особености на средновековните творби. Той е отличен познавач на историята на славянските преводи на редица средновековни съчинения: патеричните сборници, „Огласителните поучения”, житията на Григорий Велики, Антоний Велики и Василий Велики.

Петко Петков е всеотдаен преподавател, изключително уважаван и ценен от студентите. Той води лекционен курс по старобългарски език в специалността Балканистика, както и лекционен курс по Увод в християнството на студентите по Славянска филология. От дълги години той преподава по старобългарски език и история на българския език на студентите от специалностите Българска филология, Славянска филология, Балканистика, Румънска филология, История и Археология. Преподавал е също и по История на българския книжовен език, водил е и курса Лингвистика на текста в магистърската програма Старобългаристика. Години наред Петко Петков запалва интереса към старобългарския език и славянските ръкописи у своите студенти, които организира в Славянския семинар „Св. Евтимий Патриарх Търновски”, в който провежда интересни сбирки, като кани и други учени да разкажат за своите проучвания и нови находки, а някои от тези студенти дори имаха възможност да работят заедно с него в Зографския манастир.

Въз основа на научните приноси, изследователските постижения и преподавателската дейност на д-р Петко Петков убедено препоръчвам да му бъде присъдено академичното звание доцент.

15 август 2016 г.

проф. д.ф.н. Искра Христова-Шомова